

תפקיד המורים במהלך במת הדיון

המורים משתתפים בדיון הן כמציגי עמדות בפנל והן כמגיבים מן הקהל. עליהם לשאול שאלות הבהרה ולנתב את הדיון.

הצעה למהלך של במת דיון פומבי בבית-הספר

על הבמה - מנחה ושתי קבוצות נציגים (מקסימום 8 נציגים).
סבב ראשון - 10-15 דקות: כל משתתף יציג את עמדתו בקצרה (עד 2 דקות לכל אחד).
תגובות מן הקהל - 20-30 דקות: כל המעוניין להגיב ממלא כרטיס ומוסרו לסדרן. הסדרן יאסוף את הכרטיסים ויעבירם למנחה.

לדוגמה:

כרטיס תגובה	כרטיס תגובה
שם _____	שם _____
מגיב לדברי _____	מגיב לדברי _____
בעד/נגד _____	השאלה/ההערה _____
_____	_____

המנחה יפנה ישירות לנרשמים מהקהל וייתן להם את רשות הדיבור. זכות התגובה תוגבל לדקה אחת. המנחה יחליט כיצד לנהל שלב זה: הצגת כל השאלות ומתן תשובות לאחריהן או מקבצי שאלות ותשובות לסירוגין.

סבב שני - סיכום עיקרי הדברים של הנציגים – דקה לכל נציג. בהתאם לנושא, יש להחליט מראש אם מסיימים את הדיון בדברי הסיכום או בהצבעה של כל הקהל.

דיון מסכם בכיתות

- בפגישה שיקיים המחנך עם כיתתו לאחר במת הדיון, יש לברר עם התלמידים:
- מה תרם להם הדיון?
  - מי שמע נימוקים שלא חשב עליהם, בין אם הם תומכים בדעתו ובין אם הם מנוגדים לה, אילו נימוקים?
  - מי שינה עמדתו ומדוע?

פרק ד' - דיונים בדיאלוג מוסרי

בתחומי דעת

מבוא

"יש להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה על מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס על כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו המשקפתיו על הולדתו, וכן לחנך לחתימה על הסופרנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים". מתוך חוק החינוך הממלכתי 2000

אנשי חינוך מתלבטים בסוגיה: מהי הדרך הראויה לחינוך ערכי. בין היתר, ההתלבטות היא בין הקדשת שיעורים מיוחדים לחינוך לערכים לבין התייחסות להיבטים ערכיים תוך כדי הוראת תחומי הדעת. על פי תכנית הליבה לשעת חינוך, מוקדשים שעורים לסוגיות חברתיות ערכיות בנושאים שעל סדר היום בבית הספר ובחברה, לשאלות של זהות אישית חברתית ולאומית, לברור המחויבות לחברה, לבחינת דרכים למימוש זכויות חברתיות ואזרחיות ועוד. הדיונים מתנהלים באמצעות מתודות שונות ובניהן המתודה של ניהול דיון בדילמה. בתחומי הדעת נתפש לרוב ההיבט הערכי כחלק אינטגרלי מהחומר הנלמד, בהתאם למטרות תחום הדעת, אך הדיון בו אינו ישיר ואינו עומד במרכז השיעור. יחד עם זאת, מורים שניהלו דיונים בדילמות מוסריות בתחומי הדעת ציינו, שהתלמידים גילו מעורבות רבה בדיונים, הגבירו עניין בתחום הדעת ואף שיפרו את ההישגים הלימודיים.

ההיבט המתודי

לפי ממצאי המחקרים של קולברג ועמיתיו, יש לדיונים על-פי המתודה של קולברג-פנטון פוטנציאל לקידום התפתחות החשיבה המוסרית של התלמיד. על-פי המתודה של ניהול דיוני דילמה (קולברג ופנטון), השיעור בנוי מ-5 צעדים, המסייעים למשתתפים לברר את עמדתם המוסרית ולהצטרף לקבוצה של בעלי אותה דעה, ולדון יחד בנימוקים השונים. הדיון בקבוצות ההומוגניות תורם לקידום החשיבה המוסרית, מאפשר ראיית נקודות מבט שונות בתנאים מוגנים, ומחזק את אלה שאינם מרבים לדבר במליאה. בשלב הבא מתנהל דיון במליאה, בו ממלא המורה תפקיד של "מתערב סוקראטי", מעמת את התלמידים עם דעות שונות ומציב בפניהם שאלות מאתגרות.

תהליך חמשת הצעדים של ניהול דיוני דילמה - תרשים זרימה

דוגמאות לדילמות מתחומי דעת שונים

לפניכם מבחר דילמות שנוסו במהלך השנים על-ידי מורים, שהשתתפו בסדנאות בנושא.¹⁴

- "אחרי עשרים שנה" – הדילמה של ג'ימי וולס (ספרות/אנגלית)
- הדילמה של טוביה החולב (ספרות)
- האם יצעדו? צעדת הניאו-נאצים בסקוקי (מדעי החברה, אזרחות)
- הדילמה של אילן (מדעי החברה, המשפחה בעידן הפוסט-מודרני)
- האם להפר שביתה? דילמה של מורה (מדעי החברה, אזרחות)
- למי תימכר הדירה? (מדעי החברה, אזרחות)
- הדילמה של חבר הכנסת – משמעת קואליציונית (אזרחות)
- כיצד על חבר כנסת להצביע? (אזרחות)
- מצדה (היסטוריה/של"ח)
- הדילמה של יעקב אבינו (תנ"ך)
- הדילמה של חנן במצור על ירושלים (תנ"ך)
- האם להשתמש בתרופה שאינה מאושרת (מדעי הטבע)
- הדילמה של ד"ר ירון (מדעי הטבע)
- הדילמה של מר מישורי (איכות הסביבה/של"ח)
- לול או נול? הדילמה של חבר מושב (איכות הסביבה/של"ח)

---

¹⁴ רוב הדילמות המוצעות בפרק זה נבחרו מהתכנית "ניהול דיוני דילמה לקידום החשיבה המוסרית", מינהל חברה ונוער, 2003.

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Noar/KatalogPirsumim/MiyumanuyothChevratioth/NihulDiunimBedilemotMusariyot.htm>

1. "אחרי עשרים שנה" - הדילמה של ג'ימי וולס (ספרות)

על-פי הסיפור הקצר של או הנרי - "אחרי עשרים שנה"

ג'ימי וולס ובוב הם ידידים מנוער, שדרכיהם נפרדו לפני עשרים שנה. בפגישתם האחרונה במסעדה בניו-יורק, הסכימו שני החברים ביניהם, כי ייפגשו שוב באותו מקום לאחר עשרים שנה, יהיה מה שיהיה.

כעבור עשרים שנה, כשהגיע ג'ימי אל מקום המפגש כמוסכם, ראה אדם מסתתר בפתח החשוך של הבניין. כאשר הצית האיש לעצמו סיגר, ראה ג'ימי כי זהו פושע המבוקש על-ידי המשטרה. ג'ימי פתח בשיחה עמו וגילה כי זהו ידידו בוב. ג'ימי, שבמשך השנים היה לשוטר מצטיין במשטרת ניו-יורק, החליט לחזור לתחנת המשטרה ולשלוח שוטר בלבוש אזרחי על מנת לאסור את בוב ולהעביר לו את המסר כי חברו מן העבר קיים את הבטחתו והגיע למפגש.

* אפשר לקרוא את הסיפור במלואו או לעצור לפני ההחלטה של ג'ימי. ניתן למצוא את הסיפור בחיפוש פשוט באינטרנט.

האם לדעתך היה ג'ימי וולס צריך להזהיר את חברו ולאפשר לו להימלט? הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: אמת, חוק, קשר חברתי, שייכות. לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה שיסייעו בניהול הדיון במליאה:

1. מהי חברות בעיניכם?
2. מהי נאמנות לחבר בעיניכם? מהם גבולותיה? תנו דוגמאות.
3. האם ראוי לפעמים לחפות על חבר שפשע? אם כן, באילו מקרים? תנו דוגמאות.
4. מהי הלשנה בעיניכם?
5. כלפי מי יש לג'ימי מחויבויות בסיפור זה? איזו מהן קודמת?
6. מה צריך ג'ימי לעשות מנקודת ראותם של: האנשים שבו גנב מהם כסף, הממונים על ג'ימי במשטרה, משלמי המסים-המשלמים את משכורתו, חבריו האחרים של ג'ימי?

7. האם הייתם משנים את דעתכם לו ג'ימי לא היה שוטר?
8. מה היה קורה לחברה אם שוטרים ועובדי ציבור אחרים היו נותנים יחס מיוחד לחבריהם שעברו על החוק?

2. הדילמה של טוביה החולב (ספרות)

הדילמה מבוססת על פרק מהספר "טוביה החולב" של שלום עליכם

ביצירה זו, מתאהבת חוה היהודייה בפיידיקה הנוצרי. טוביה, אביה של חוה, הוא אדם דתי מאוד, המתנגד לנישואי בתו לגוי. חוה מספרת לאביה על אהבתה לפיידיקה הגוי ועל החלטתה להינשא לו. היא אומרת לאביה: "אבא, אני רוצה לדבר אתך, הפסק, אהה! לפחות תשמע אותי. אבא, אנא קבל אותנו".

טוביה פונה לשמים ותוהה: "לקבל אותם? איך? האם אטוש כל מה שאני מאמין בו? אבל איך אעזוב את ילדתי? ואיך אתכחש לדתי, לעמי? אם אכוף עצמי עד כדי כך – אשבר, אבל... אין אבל. לא, חוה, לא, לא, לא!"

האם על טוביה לקבל את בתו אף-על-פי שנטשה את דתה ונישאה לגוי? הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: מצפון (אמונה דתית), קשר חברתי, שייכות.

לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה שיסייעו בניהול הדיון במליאה:

1. מהן חובות האב כלפי בתו? מהן חובות הבת כלפי אביה?
2. האם על טוביה להבין ולקבל את חוה בתו אף שנהגה בניגוד לאמונתו?
3. האם על חוה להעדיף את אהבתה על פני מחויבותה לאביה, למשפחתה ולדתה?
4. האם על טוביה להתחשב בדעות ידידיו ושכניו?
5. טוביה מקדש מסורת עתיקה ויקרה של נישואין בין בני העם היהודי. באילו נסיבות, אם בכלל, ניתן להפר מסורת זו? האם יש מסורות שאין להפר לעולם? מדוע?

אפשר לקרוא באוזני המשתתפים את הקטע במלואו – לפני הדין או אחריו.

* מומלץ לנהל דיון דומה בדילמה של נח בסיפורו של ביאליק – "מאחורי הגדר".

3. האם יצעדו? צעדת הניאו-נאצים בסקוקי

הדילמה מבוססת על מקרה אמתי שאירע בארה"ב (1977)

המפלגה הניאו-נאצית בשיקגו הגישה בקשה לערוך מצעד, אשר יעבור בפרוור היהודי סקוקי, שרוב תושביו הם פליטי שואה.

נציגי הקהילה היהודית הגישו צו מניעה לעריכת מצעד זה, בטענה שהמצעד יפגע ברגשותיהם. הם הוסיפו כי אם יתירו לניאו-נאצים לצעוד בשכונתם, הם יצאו למאבק אלים נגד הצועדים.

בקשת הניאו-נאצים לצעוד בסקוקי נדחתה, אך הם הגישו לבית המשפט עתירה לשינוי ההחלטה ופנו אל האגודה לזכויות האזרח בעיר, כדי שייצגו אותם בעתירתם. אברהם הינו היועץ המשפטי של האגודה לזכויות האזרח בסקוקי, הוא יהודי הגר במקום. המקרה נמסר לטיפולו. אברהם התפרסם בהצלחותיו במשפטים נגד גופים שונים, שניסו להגביל את חופש האזרח ואת זכותו למחות, להפגין או לפרסם. הוא ידע כי הגבלת חופש המחאה במקרה הנוכחי עלולה לשמש תקדים משפטי שלאורו יפעלו אחרים. יהודי סקוקי פנו אל אברהם וביקשו ממנו לא לייצג את הניאו-נאצים במשפט זה.

האם על אברהם לייצג את הניאו-נאצים?

הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: חוק, מצפון, קשר חברתי, שייכות, זכויות האדם והאזרח.

לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה שיסייעו בניהול הדין במליאה:

1. מהי זכות המחאה בעיניכם? מהו כבוד האדם בעיניכם?
2. כלפי מי יש לאברהם מחויבות? (לדוגמה: כלפי עקרונתיו, כלפי חבריו היהודים בסקוקי, כלפי תפקידו כמגן זכויות האדם והאזרח.)

3. מה הן המחויבויות?
4. איזו מחויבות קודמות במקרה זה?
5. מה לדעתכם היו רוצים חבריו של אברהם באגודה לזכויות האדם שיעשה?
6. מה לדעתכם היו רוצים חבריו בקהילה היהודית שיעשה?
7. אילו הוריו של אברהם היו ניצולי שואה, האם זה היה משפיע על החלטתכם?
8. מהי זכות המחאה בעיניכם?
9. מה היה קורה לו לא היו מגבילים את זכות המחאה, כאשר יש פגיעה בכבוד האדם?
10. האם יש מקרים שבהם מוצדק להגביל את חופש הביטוי? אם כן, באילו מקרים? כיצד זה מתקשר למקרה זה?
11. מה היה קורה אילו כל עורכי הדין היו מסרבים לייצג עמדה המנוגדת למצפונם?
12. כאשר יש התנגשות בין כבוד האדם לחופש הביטוי, איזה ערך קודם לדעתכם? האם זה נכון בכל מקרה? הדגימו.

אפשר לסיים את הדיון בצפייה בקטע מהסרט "סקוקי" (1981), בבימויו של הרברט וייז ובכיכובו של דני קיי כניצול שואה, ולברר עם התלמידים האם בעקבות הצפייה עלו בדעתם נימוקים נוספים ואם חל שינוי בעמדתם.

4. הדילמה של אילן

אילן הוא ישראלי שחי בבוסטון. הוא נשוי לאמריקאית ואב לשלושה ילדים מוצלחים. ערב אחד קיבל טלפון מפתיע מגליה מישראל. הוא פגש את גליה במסיבת רווקים בת"א כעשר שנים קודם לכן. היא סיפרה לו שהיא בת 38 וכי "השעון הביולוגי שלה מתקתק..." והיא מתכננת להיכנס להריון, אך אינה מעוניינת בתורם אנונימי מבנק הזרע. היא אמרה לאילן שתהיה מאושרת אם יסכים להיות האב הביולוגי של הילד. אילן הסכים בתנאי שמרגע ההתעברות לא יהיה ביניהם כל קשר ושלעולם היא לא תגלה לילד את שם אביו הביולוגי. גליה התלהבה מהרעיון, כי רצתה להיות המבוגר המשמעותי בחיי הילד והאחראית על כל ההחלטות הקשורות בחייו. היא הסכימה לחתום על חוזה המאשר זאת. בשיחת הטלפון סיפרה גליה בקול שבור כי נפגעה קשה בתאונת דרכים וכי ימיה ספורים. עד היום, היא קיימה את הבטחתה ולא גילתה לבנם שוהם את שם אביו. שוהם הוא ילד מקסים בן 10. גליה התחננה בפני אילן לאמץ את הילד, כי אין לה כל קרוב אחר ושוהם יישלח למשפחה אומנת אם אילן יסרב. אילן מתלבט.

האם עליו להיענות לבקשתה של גליה?

הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: זכויות הפרט, מצפון, קשר חברתי, שייכות. לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן מבחר שאלות הבהרה לדין במליאה:

- מהן זכויות הפרט במקרה זה? מהם זכויות הילד? האב? האם? המשפחה של אילן?
- כלפי מי יש לאילן מחויבות? איזו מהן קודמת במקרה זה? מדוע?
- מהם חובותיו כלפי ילדיו באמריקה? כלפי שוהם? כלפי אשתו?
- מהו חוזה ואת מי הוא מחייב? האם בכל מקרה? נמקו.
- האם יש לקיים חוזה/הבטחה? בכל מקרה? תנו דוגמאות.
- מה היה קורה לו כל אחד היה מפר חוזה/הבטחה לפי שיקול דעתו?
- לו ידעתם כי שוהם חלה והוא זקוק לתרומת מח עצם/כליה וגליה לא נמצאה מתאימה, האם הייתם משנים את עמדתכם? מדוע?
- לו ידעתם שהילד נכה, האם הייתם משנים את עמדתכם? מדוע?
- לו ידעתם שאשתו של אילן הביעה כבר בעבר דעות נחרצות נגד אימוץ, האם הייתם משנים את דעתכם?
- לו ידעתם שהדבר יגרור גירושין וילדיו של אילן יתנגדו ואף ינתקו איתו קשר, האם הייתם משנים את עמדתכם?
- מה היה קורה אילו כולם היו נוהגים על פי המלצתכם?

5. האם להפר שביתה? דילמה של מורה (מדעי החברה, אזרחות)

מר כהן הוא מורה ותיק בתיכון עיוני. הוא מכין כיתות לבחינות הבגרות במתמטיקה בהצלחה מרובה. הוא אהוד על תלמידיו והם נותנים בו אמון. בחודש מרס 1970, פרצה שביתה של מורים בבתי-הספר התיכוניים בארץ על רקע שכרם של המורים ותנאי העסקתם. השביתה הייתה ממושכת ולא נראה פתרון באופק. לאחר חופשת פסח, באו לביתו של מר כהן חמישה תלמידים מכיתה י"ב-2. הם הביעו בפניו את דאגתם: "מתמטיקה היא מקצוע קשה יחסית, הכיתה שלנו כיתה בינונית, ואם לא נתכונן כראוי – ניכשל!"

השביתה נמשכה כבר שבעה שבועות, ולא ראו את סיומה באופק. התלמידים ביקשו מהמורה שילמד את הכיתה בצורה בלתי-רשמית. למר כהן התלבטות קשה כי הוא חבר הארגון ומכיר בצדקת השביתה. ארגון המורים הורה לחבריו במפורש להימנע מכל פעולה מסוג זה.

האם על מר כהן להיענות לבקשת התלמידים? הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: חוזה, קשר חברתי, שייכות, מצפון. לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה שיסייעו בניהול הדיון במליאה:

1. כלפי מי יש למר כהן מחויבות? (לדוגמה: כלפי תלמידיו, כלפי ארגון המורים, כלפי ערכיו.)
2. מהי המחויבות כלפי כל אחד מהם? איזו מן המחויבויות קודמת במקרה זה? נמקו.
3. מהי זכות השביתה בעיניכם?
4. האם דעתכם תשתנה אם הלימודים יתקיימו בביתו של המורה? נמקו את עמדתכם.
5. האם החלטתכם תשתנה במקרה שמדובר בכיתה של תלמידים בעלי הישגים נמוכים במיוחד או גבוהים במיוחד?
6. האם יש מקרים שבהם מותר להפר שביתה? הדגימו ונמקו.
7. מה היה קורה לו כל חברי ארגון המורים היו מפרים שביתה?

6. למי תימכר הדירה? (מדעי החברה, אזרחות)

בשכונה יהודית בברוקלין, נמכרו לאחרונה כמה דירות לשחורים. באספה בבית הכנסת בשכונה, התבקשו היהודים שלא למכור את דירותיהם לשחורים, כדי לא לפגוע באופי היהודי של השכונה ולא לגרום לירידת ערך הדירות בשכונה. מר זינגר נשלח מטעם עבודתו לפילדלפיה. מר ג'ונסון, פרקליט שחור צעיר, הציע לו מחיר גבוה במיוחד עבור דירתו. מר זינגר הגיע לאמריקה מפולין, שבה סבל מהיחס המפלה של הגויים, והוא מאמין בשוויון זכויות ללא הבדל דת, גזע ומין. מר זינגר מתלבט מפני ששכניו, ידידיו מנוער וקרובי משפחתו מתנגדים ברובם לעסקה.

האם על מר זינגר למכור את דירתו למר ג'ונסון? הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: זכויות האדם והאזרח, קשר חברתי, שייכות, זכות הקניין.

לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה שיסייעו בניהול הדיון במליאה:

1. כלפי מי יש למר זינגר מחויבות? (לדוגמה: כלפי שכניו, כלפי עצמו, כלפי בני משפחתו, כלפי עקרונותיו).
2. מהי המחויבות שלו כלפי כל אחד מהם?
3. איזו מהמחויבויות קודמת במקרה זה? נמקו.
4. האם העובדה שהוצע למר זינגר סכום כסף גבוה במיוחד צריכה להשפיע על החלטתו? מדוע?
5. מהם חובותיו כאזרח במדינה דמוקרטית?
6. מהן זכויות הקניין בעיניכם?
7. האם יש מצבים שבהם נכון להגביל את זכות האדם על רכושו?
8. האם יש מקרים שבהם אפשר לוותר על עקרונות כמו שוויון זכויות? הדגימו.
9. מה היה קורה לחברה לו כולם נהגו לאור המלצתכם?

7. הדילמה של חבר הכנסת – משמעת קואליציונית (אזרחות)

אסף הוא חבר כנסת מטעם מפלגת השלטון, שקמה לאחר מאמצים רבים והיא מורכבת מנציגי מפלגות קטנות המשמשות לשון מאזניים.

בגלל לחצים קואליציוניים, עומדת להצבעה הצעת חוק בנושא טעון ושנוי במחלוקת¹⁵. אסף מתנגד בכל מאודו לחוק זה, הפוגע לדעתו בזכויות האדם והמנוגד למצע המקורי של מפלגתו.

ההצבעה גלויה, ולא ניתן לחברי המפלגה חופש בחירה והם כפופים למשמעת הקואליציונית. הצבעתו של אסף עשויה להכריע, כיוון שהממשלה עלולה ליפול על חודו של קול אחד.

¹⁵ ניתן לשלב כאן אירוע אקטואלי.

אסף מתלבט כיצד עליו להצביע.

האם לדעתך על אסף להצביע בעד החוק המוצע? הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: מצפון, חוזה, זכויות האדם והאזרח. לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה שיסייעו בניהול הדיון במליאה:

1. מהי מחויבות למשמעת קואליציונית בעיניכם? מהי נאמנות לערכי דמוקרטיה בעיניכם?
2. כלפי מי יש לאסף מחויבויות, ומהן המחויבויות?
3. איזו מחויבות קודמת במקרה זה?
4. האם תמיד עדיפה דעת המפלגה על דעתו האישית של חבר כנסת כפרט?
5. מה היה קורה למפלגות לו חבריהן לא היו שומרים על משמעת קואליציונית?
6. מה היה קורה לו חברי כנסת היו מצביעים תמיד בניגוד למצפונם?

8. כיצד על חבר כנסת להצביע? (אזרחות)

למנחה, זהו נוסח שונה מהדרך הקלסית של הצגת דילמה מוסרית. בנוסח זה מוצגים נימוקים שונים המייצגים שלבים בחשיבה המוסרית על פי סולם קולברג. הערכים המתנגשים הם: מצפון, קשר חברתי, שייכות, זכויות האדם והאזרח.

מהלך הפעילות

שלב א' - אישי

כל תלמיד יתבקש להתייחס להיגדים הבאים ולציין מהו לדעתו ההיגד המשכנע ביותר:

לפניך ארבעה היגדים על הדרך שבה צריכים חברי הכנסת להצביע בכנסת.

- עליך להתייחס אל כל היגד ולבחור באחת משלוש האפשרויות: מסכים/לא מסכים.
- סמן בעיגול את בחירתך והבא נימוק אחד או שניים לחיזוק עמדתך.

1. **על חבר הכנסת להצביע בעוד חוק שמפלגתו תומכת בו.**
 מסכים/ לא מסכים
 נימוקים: _____
-
2. **על חבר הכנסת להצביע על-פי מצפון ועל-פי ערכים ועקרונות אוניברסליים – גם כאשר עמדתו מנוגדת לעמדת אחרים במפלגתו.**
 מסכים/ לא מסכים
 נימוקים: _____
-
3. **על חבר הכנסת להצביע כפי שהבוחרים בו היו רוצים שיצביע.**
 מסכים/ לא מסכים
 נימוקים: _____
-
4. **על חבר הכנסת להצביע בעד חוק שהוא טוב למדינה כולה, גם אם החוק לא יביא תועלת מרובה לבוחרים בו.**
 מסכים/ לא מסכים
 נימוקים: _____
-
5. **מהלך הפעילות שלב ב' – במליאה תיערך הצבעה כדי לברר מי בחר בכל אחד מההיגדים להלן שאלות הבהרה, שיסייעו בניהול הדיון:**
1. מהי חובת חבר הכנסת כנציג ציבור בעיניכם?
  2. כלפי מי יש לחבר כנסת מחויבויות? (לדוגמה: מחויבות למדינה, לערכים שבהם הוא מאמין, לחבריו למפלגה, לבוחריו.)
  3. מהן המחויבויות? איזו מהן קודמת במקרה זה?
  4. מהי משמעת קואליציונית ואת מי היא מחייבת? נמקו
  5. מה היה קורה לו חברי הכנסת היו מצביעים תמיד רק על-פי רצון בוחריהם? על-פי דרישת המפלגה?
  6. מה היה קורה לו נבחרו הציבור היו מצביעים תמיד רק על-פי מצפונם ועמדתם האישית?

מטלה לשעורי בית:

ערכו חיפוש באינטרנט והציגו 2-3 דוגמאות מההיסטוריה של כנסת ישראל, שבהן חבר כנסת הצביע בניגוד להחלטת מפלגתו. האם הייתם מצדיקים את בחירתו? הביעו עמדתכם המנומקת בסוגיה שנדונה.

9. מצדה (היסטוריה/של"ח

לפניכם מהלך מלא של דיון בדילמה כחלק מפעילות חינוכית בשל"ח בנושא מצדה.

"כל השומע את סיפורה של מצדה נפעם מן העוצמה האצורה בסיפור הרואי וטרגי זה. השרידים והנוף מוסיפים לו ממד של אמינות ומציאותיות, ומייחדים אותו ממאות טרגדיות ספרותיות. הבה ננסה להתייחס לביקורנו במצדה ולמשמעותו עבורנו ביושר אינטלקטואלי. האם יש למצדה משמעות מיוחדת עבורנו? מה המסר שמעבירים קנאי מצדה, מעבר לפער של דורות, אל יהודי ציוני בן ימינו?"

כך פותח מיכה לבנה את הדיון ב"משמעותה של מצדה עבורנו", בספרו "מעוז אחרון". לפני הדיון, רצוי לקיים ברור בתוכן הנאום שמביא יוסף בן מתתיהו בשמו של אלעזר בן יאיר.

למנחה, הקרא בפני התלמידים את נאומו של אלעזר בן יאיר.

נאום אלעזר בן יאיר

הוי אנשים גיבורי החיל! הו מני-אז קיבלנו עלינו, לבלתי עבוד את הרומאים, וגם לא אדונים אחרים זולתי את האלוהים לבדו, כי רק הוא מושל האדם באמת ובצדק. והנה הגיעה השעה המצווה עלינו להשלים בפועל כפינו את משאת נפשנו, ואל נעטה בשעה הזאת קלון עלינו. ואחרי אשר בחלה נפשנו בעבודות שאין בה סכנה, לא נבחר לנו הפעם חיי עבדות עם שפטים נוראים - והן זה יהיה חלקנו מאת הרומאים, אם ניפול חיים בידם. כי הנה אנחנו היינו הראשונים להרים יד בהם, ואנחנו נשארנו האחרונים להילחם אתם.

והנה אני חושב, כי צדקה עשה אתנו אלוהים בתיתו בידנו למות מות גיבורים בני חורין. כאשר לא היה לאל יד אחינו, אשר באה מפלתם כחתף. והנה גלוי וידוע לפנינו, כי מחר יבוא אידנו, אך הרשות נתונה לנו לבחור מות גיבורים, או ומחמדי עינינו יחד. הן ייבצר מן האויבים להניא את עצתנו זאת, אף כי כל חפצם הוא לתופסנו חיים!

וגם מאתנו ייבצר לנצח אותם במלחמה. על כן תמותנה נא נשינו בטרם נטמאו, ימותו נא בנינו בטרם טעמו טעם עבדות. ואחרי כך נגמול איש לרעהו חסד גיבורים, ומה טוב ומה יפה יהיה בנושאנו את חירותנו אלי קבר, ולפני מותנו נשחית באש את הרכוש ואת המבצר. וידוע אני

נכונה, כי יתעצבו הרומאים אל לבם אם לא יתפסונו חיים, ויבושו מתקוותם למצוא שלל. רק את הצידה נשאיר להם, למען תהיה לעדה אחרי מותנו, כי לא ספנו ברעב ובמחסור, אלא בחרנו במוות מחיי עבדות, כאשר קבלנו עלינו מראש.

הוי, מי ייתן מותנו כולנו, טרם ראו עינינו את העיר הקדושה ההיא נהרסה בידי האויבים, ואת היכל הקודש מחולל וניתץ. והנה שעשעה את נפשנו תקווה, הנאה לאנשי חיל, אולי תמצא ידנו לקחת מאויבינו את נקמת ירושלים, ואחרי אשר נכזבה תוחלתנו והשאירה אותנו לבד בצרה גדולה, נמהר לבחור לנו מיתה יפה. נרחם על נפשותינו ועל נפשות עוללינו ונשינו בעוד לאל ידינו לרחם עליהם. הן למוות נולדנו ולמוות הולדנו את צאצאינו. ומן המוות לא יימלטו אף המאושרים בבני האדם. אולם חיי חרפה ועבדות ומנת הרואה בקלון אשתו ובניו - כל אלה הרעות לא נגזרו על האדם מברייתו, ורק ממורך לב נושאים האנשים את סבל הנוראות האלה, כי סירבו לבחור מוות בשעת הכושר.

והנה בגבורה וברוח נדיבה מרדנו ברומאים, וכאשר קראו לנו זה מקרוב להיכנע בפניהם ולהציל את נפשותינו, לא שמענו בקולם. ומי בקרבנו לא יבין את עצם עברתם, כאשר תמצא ידם לתפוס אותנו חיים? אוי לבני הנעורים, אשר יפרכו הייסורים הרבים את כל עלומיהם, אוי למלאי הימים, אשר יכשל כוח זקנתם לשאת את הצרות.

ראה יראה האחד בהילקח ממנו אשת נעוריו לחרפות ושמוע ישמע את קול בנו המשווע לעזרת אביו וידיו תהיינה אסורות ולא יהיה לו כוח להושיע.

לא ולא! עוד ידינו לא אסורות והן מחזיקות בשלח, תהיינה לנו לישועה הפעם! ומות נמות בטרם נהיה עבדים לשונאינו, ובני חורין נישאר בעוזבנו את ארצות החיים, אנחנו, נשינו ובנינו!

(על-פי יוסף בן מתתיהו, "תולדות מלחמת היהודים עם הרומאים")

מה דעתך על הכרעתו של אלעזר בן יאיר הדורשת התאבדות קבוצתית? תן שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

מהלך ההפעלה

שלב א' - במליאה

בירור הסוגיות לדין:

1. מה הם הערכים המתנגשים בסוגיה שעמדה לפני אחרוני הקנאים? חשוב לציין כי אין לנו כל עדות לכך שאלעזר בן יאיר התלבט בנושאים אלו, אך בנאום ניתן לזהות דילמות אפשריות. גם אם בפני לאלעזר לא עמדה הדילמה לבחור בין חיי עבדות למוות – עדיין זה הנושא לדין.
2. מה הם הנימוקים שמעלה אלעזר בדבריו?

שלב ב' - אישי

כל משתתף יקרא את הדילמה שנית, ינקוט עמדה אישית, יכתוב אותה וינמק את עמדתו.

שלב ג' - בקבוצות קטנות

יש לחלק את המשתתפים לקבוצות בעלות דעה זהה (קבוצות הומוגניות של התומכים בהחלטתו של אלעזר ושל המתנגדים לה). בכל קבוצה יוצגו כל הנימוקים, וחברי הקבוצה יגבשו שני נימוקים המקובלים על הרוב, ויצגו גם את עמדת המיעוט. נציגי הקבוצות ירשמו את נימוקיהם על גבי הלוח או על גיליון נייר.

שלב ד' - במליאה

להלן שאלות הבהרה לניהול הדיון במליאה:

1. כלפי מי וכלפי מה הייתה לאלעזר מחויבות?
2. איזו מחויבות קודמת בעיניכם בסיפור זה של מצדה (מחויבות כלפי רעיון החירות שבשמו יצאו למרד, כלפי חבריו הלוחמים, כלפי בני משפחתו, כלפי העם היהודי כולו, כלפי מצוות היהדות ועוד)?
3. מה היא קדושת החיים בעיניכם ומהי חשיבותה? נמקו.
4. מה היא חירות האדם בעיניכם ומהי חשיבותה? נמקו.
5. איזה משני הערכים הנ"ל (קדושת החיים וחירות האדם) חשוב יותר בעיניכם? נמקו והדגימו. האם בכל מקרה ערך זה חשוב יותר?
6. לדעת אלעזר, עבדות תמיד גרועה ממוות! מה דעתכם על כך? נמקו והדגימו.
7. לו היה מובטח שהמורדים לא יומתו, האם הייתם משנים את עמדתכם?
8. האם מקרה מצדה דומה למקרים אחרים בהיסטוריה? במה? האם ההכרעה באותם מקרים הייתה צריכה להיות שונה? מדוע?
9. מה היה קורה אילו כולם נהגו כך במקרים דומים?
10. מה יכולה להיות המשמעות של מצדה עבורנו כיום? נמקו.

10. הדילמה של יעקב אבינו (תנ"ך)

ניתן לפתוח את השיעור בקריאת פרק מג בספר בראשית, פסוקים א-ה:
"א וְהָרַעַב, כְּבַד בְּאֶרֶץ. ב וַיְהִי, כַּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל אֶת-הַשֶּׁבֶר, אֲשֶׁר הָבִיאוּ, מִמִּצְרָיִם; וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם, שִׁבוּ שְׁבָרוֹ-לָנוּ מֵעֵט-אֶכֶל. ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה, לֵאמֹר: הֲעַד הֲעַד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא-תָרְאוּ פָנַי, בְּלִתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם. ד אִם-יִשְׁׁךְ מִשְׁלַח אֶת-

אָחינו, אָתנוּ--גִּרְדָּה, וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֶכֶל. הַ נְאֻם-אֵינְךָ מְשַׁלַּח, לֹא גִרְדָּה: כִּי-הָאִישׁ אָמַר אֲלֵינוּ, לֹא-תָרְאוּ פָנַי, בְּלִתִּי, אֲחִיכֶם אֲתָכֶם".

בני יעקב חזרו ממצרים ובפיהם הוראתו של יוסף להביא עמם את בנימין בביקורם הבא במצרים. שמעון נכלא במצרים, כבן ערובה עד לשובם. הבצורת נמשכה, יעקב ידע שבני משפחתו עלולים לגווע ברעב אם לא ישברו שבר במצרים וכי בנו שמעון, שנשאר בכלא המצרי, לא יחזור אל חיק משפחתו ואל ילדיו. עם זאת, יעקב אהב את בנימין, בנו מאשתו האהובה רחל, והוא חרד לגורלו.

האם לדעתך צריך יעקב לשלוח את בנימין למצרים? מדוע? הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: חיים, קשר חברתי, שייכות. לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה לניהול הדיון במליאה:

1. מהן חובות אב כלפי משפחתו במצב של רעב?
2. כלפי מי יש ליעקב מחויבויות? איזו מהן קודמת במקרה זה?
3. לו יעקב היה יודע ששמעון אינו תומך בשליחת בנימין, האם הייתם משנים את עמדתכם?
4. מה, לדעתכם, הייתה רוצה רחל שיעקב יעשה?
5. מה היה קורה לו כל האבות היו מעדיפים את הבן האהוב?

11. הדילמה של חנן במצור על ירושלים (תנ"ך-ירמיהו ל"ח, 2)

חנן חי בירושלים בימי צדקיהו. ירושלים הייתה במצור, רבים מתו ברעב. חנן היה המפקד הממונה על השומרים בשער העיר. הוא שמע את נבואת הנביא ירמיהו, המבטיחה חיים לנכנעים לבבל. הוא לא האמין באפשרות של ניצחונה של יהודה על בבל והוא חרד לשלום אנשי ביתו. אשתו הפצירה בו לערוק מהצבא, לצאת עמה ועם הילדים מהעיר ולהתמסר לבבלים הצרים על העיר ובדרך זו להציל את נפשם. לחנן ברור שכל הערוק מהמערכה, מקרב את קצה של ירושלים. לפי נבואת ירמיהו צפויים כל הנשאים בירושלים למות ברעב,

בדבר או בחרב הבבלים (ירמיהו ל"ח, 2) או, במקרה הטוב, לגלות מארצם. חנן התלבט, האם להמשיך להילחם כמצוות המלך או להיכנע ולערוק כמצוות הנביא.

האם עליו לערוק מהצבא? מדוע?

הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: חוק, מצפון, קשר חברתי, שייכות.

להלן שאלות הבהרה שיסייעו במהלך הדיון:

1. כלפי מי יש לחנן מחויבויות? איזו מהן קודמת במקרה זה?
2. מהי עריקה בעיניכם?
3. מהן חובותיו של חייל במקרה כזה?
4. האם דברי האישה והילדים צריכים להשפיע על החלטתו? מדוע?
5. עריקה היא עבירה על החוק. האם היא אסורה בכל מקרה? מדוע?
6. מה היה קורה אילו כולם נהגו כך?

מטלה לשיעורי בית: עיינו בספר ירמיהו פרק ל"ח מהי לדעתכם עמדת הנביא בסוגיה ומהם נימוקיו? מהי עמדתכם המנומקת בנושא?

12. האם להשתמש בתרופה שאינה מאושרת (מדעי הטבע)

ד"ר מי-צור, ראש מחלקה בבית חולים חשוב בארץ, חזר מהשתלמות בחו"ל שבה למד על תרופה חדשה לריפוי סוג אחד של מחלת הסרטן.

עם שובו ארצה, החל בתהליך הארוך לאישור השימוש בתרופה החדשה. בינתיים, אושפז במחלקתו נער החולה במחלה זו. ד"ר מי-צור היה משוכנע כי טיפול מידי באמצעות התרופה החדשה עשוי לרפא את הנער. היה לו ברור כי אם יחכה לקבלת האישורים, ימשיך החולה לסבול זמן רב והוא אף עלול למות. כידוע, מתן תרופה שלא אושרה על-ידי משרד הבריאות הוא עברה על החוק.

האם על ד"ר מי-צור לתת לנער את התרופה לפני אישורה?

הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה מתנגשים הנושאים: חוק, חיים, מצפון.

לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה לניהול הדין במליאה:

1. כלפי מי יש לרופא מחויבות? מהן המחויבויות?
2. מהן חובותיו של הרופא כלפי החולה?
3. מהי שבועת הרופא בעיניכם ומה היא מחייבת במקרה זה?
4. מהי קדושת חיי אדם בעיניכם?
5. האם הייתם משנים את דעתכם במקרה שד"ר מי-צור היה משוכנע שהתרופה אכן תאושר בסופו של דבר?
6. האם הייתם משנים את דעתכם אילו החולה היה אדם זקן?
7. אילו הביעו ההורים והנער עצמו את הסכמתם לקבל טיפול בתרופה שלא אושרה, האם הייתם משנים את עמדתכם?
8. האם הייתם משנים את דעתכם אילו היה סיכוי שמתן התרופה לא ייוודע לאיש זולת הרופא והאחות המטפלת?
9. מה היה קורה אילו כולם היו נוהגים לתת תרופות לא-מאושרות?

13. הדילמה של ד"ר ירון (מדעי הטבע)

ד"ר ירון הוא רופא צעיר ומבריק, העוסק ברפואה ובמחקר כאחד. מר בינשטוק הוא אדם זקן שד"ר ירון אבחן אצלו מחלה קשה ויעץ לו לעבור ניתוח דחוף. מר בינשטוק סירב בטענה שהוא חושש שמא ימות במהלך הניתוח, ואז עלולים לערוך בו ניתוח שלאחר המוות, והוא, כאדם דתי, מתנגד לכך. אם נגזר עליו, הוא מעדיף למות בביתו. ד"ר ירון הבטיח למר בינשטוק שלא ינתחו אותו אם ימות. לאור דברי הרופא, הסכים החולה לעבור את הניתוח. מר בינשטוק נפטר בבית החולים כמה ימים לאחר הניתוח. לאחר מות מר בינשטוק, הגיעו אל ד"ר ירון תוצאות הבדיקות והתברר כי למר בינשטוק הייתה מחלה נוספת, נדירה מאוד, אשר כנראה היא שגרמה למותו. לדעתו של ד"ר ירון, ניתוח הגופה לזיהוי מדויק של מרכיבי המחלה עשוי להביא תועלת רבה לריפוי חולים אחרים. יתר על כן, תגלית מסוג זה עשויה להזרים כספים למחקר רפואי נוסף במחלת הסרטן. ד"ר ירון זכר את הבטחתו למר בינשטוק.

האם על ד"ר ירון לקיים את הבטחתו למר בינשטוק?

הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: זכויות האדם והאזרח, חיים, מצפון. לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה לניהול הדין במליאה:

1. מהו כבוד האדם בעיניכם? כיצד תשובתכם מתקשרת למקרה זה?
2. כלפי מי יש לד"ר ירון מחויבות? (לדוגמה: כלפי מר בינשטוק, כלפי כלל מטופליו, כלפי החוק, כלפי בית החולים, כלפי המחקר הרפואי וכלפי קידום המדע, כלפי מצפון הרופא...)
3. מה המחויבות כלפי כל גורם? איזו מחויבות קודמת במקרה זה? נמקו.
4. האם יש מקרים שבהם מותר להפר הבטחה? באילו נסיבות?
5. האם הייתם משנים את דעתכם לו המנוח לא היה אדם דתי?
6. האם הייתם משנים את דעתכם אילו המנותח היה אישיות ציבורית?
7. מה היה קורה אילו כל הרופאים היו מתעלמים מהבטחותיהם למטופלים שלהם?

14. הדילמה של מר מישורי (איכות הסביבה, של"ח)

מר מישורי נע בעצבנות על כורסתו. בעוד דקות מספר תתכנס הוועדה הארצית לתכנון ובנייה, שבראשה הוא עומד בשנים האחרונות.

הוועדה עומדת להחליט אם לאשר בנייה של עשרות אלפי יחידות דיור במרכז הארץ, בלב מישור החוף, כדי לקלוט את גלי העלייה העצומים שהגיעו ארצה, והאם לפתח שם מקומות תעסוקה נוספים עבור העולים.

מר מישורי ידע שקולו יכריע בדיון. שלא כהרגלו, הוא התלבט עד הרגע האחרון ממש. העולים חדשים עומדים על זכותם להתיישב ליד קרוביהם במרכז הארץ ובסמוך למקורות הפרנסה.

התאחדות הקבלנים לוחצת לאשר את הבנייה, שכן, המשק נמצא זה זמן רב במיתון עמוק והאבטלה גבוהה. ואכן, ככלכלן יודע מר מישורי כי מפעל בנייה עצום כזה עשוי להניע את גלגלי המשק ולהביא רווחה לאלפי משפחות העובדים ולרבות משפחות נותני השירותים. מצד שני, אנשי המשרד לאיכות הסביבה מתריעים כי רמת הזיהום באוויר ובמים במישור החוף כבר עברה את הקו האדום על-פי תו התקן הבינלאומי, וכי נשקפת סכנה לבריאות הציבור. כל תוספת של בנייה רק תחמיר את המצב.

פקק התנועה שבו עומד מר מישורי בדרך לעבודה ובחזרה ממנה מתארך מיום ליום. השטחים הפתוחים, "הריאות הירוקות", שבהם נהג מר מישורי לשוטט בשבתות, הולכים ונעלמים, ובחוף שבו נהג לבלות עם משפחתו נבנה מלון דירות. חברי הוועדה חלוקים בדעותיהם. המתח בוועדה רב. קולו אמור להכריע.

האם על מר מישורי להצביע בעד אישור הבנייה המוצעת? הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: זכויות האדם והאזרח (זכויות הפרט וזכויות כלל האזרחים), מצפון, איכות הסביבה. לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה לסיוע בניהול הדיון במליאה:

1. מהן זכויות הפרט במקרה זה?
2. זכויותיו של מי עלולות להיפגע?
3. איזו זכות עדיפה במקרה זה? מדוע?
4. כלפי מי יש למר מישורי מחויבות? (לצורכי העולים החדשים, לערכי איכות החיים והסביבה.) איזו מחויבות קודמת במקרה זה?
5. מה היה קורה לו כולם התעלמו ממפגעים סביבתיים?
6. מה היה קורה לו כולם התעלמו מהצרכים הלגיטימיים של כלל האזרחים?

15. לול או נול - הדילמה של חבר מושב (איכות הסביבה, של"ח)

ראובן וייס הוא בן למשפחת חקלאים, דור שלישי במושבה. סבו עלה לארץ כחלוץ והתיישב באזור שהיה מכוסה ביצות. בעמל דורות, הוקם משק לתפארה ובו מטעים, לולים וגידולי ירקות. בשנים האחרונות, מתעוררים קשיים כלכליים וצרות בעיות בניהול המשק.

שכניו של ראובן, חברי המושב שגדלו עמו ושנתקלו בבעיות דומות לשלו, החלו לשנות את אופי משקיהם ועיסוקיהם ולהקים מחסני ענק לאחסון סחורות לתעשייה זעירה. המושב משנה את פניו. בכל צומת מופיעים שלטים המכוונים את הקונים, במשך שבעה ימים בשבוע, לאתרי התעשייה והמכירות, והמקום הומה מתנועת כלי רכב רבים.

אשתו וילדיו של ראובן, שאינם מוצאים עניין בחקלאות, לוחצים עליו להפסיק לתחזק את המשק, הדורש עבודה מאומצת מכל בני המשפחה ואינו נותן תמורה נאותה.

בנו של ראובן סיים לאחרונה בהצלחה את לימודיו במכללת שנקר. הוא מעוניין לפתוח במקום מפעל טקסטיל לסריגת חולצות אמנותיות. המפעל יעסיק את כל בני המשפחה והוא עשוי להניב רווחים נאים. משקיעים שונים פנו אל ראובן בהצעות מפתות, העשויות לשפר את רמת החיים של המשפחה. ראובן מאמין כי על המדינה לצמצם את תלותה ביבוא תוצרת חקלאית, מסיבות כלכליות וביטחוניות, ולדאוג ל"ריאות ירוקות" שיתרמו לאיכות הסביבה.

ראובן עומד לפני ההחלטה הקשה: האם לשנות את אופי המשק או להמשיך ולקיים משק חקלאי ואורח חיים שהוא מאמין בו ושעליו גדל.

האם על ראובן לוותר על החקלאות לטובת ההצעות האחרות? הבא שני נימוקים לחיזוק עמדתך.

למנחה, בדילמה זו מתנגשים הנושאים: זכויות האדם והאזרח, קשר חברתי/שייכות, איכות הסביבה.

לאחר שתברר עם התלמידים בשלב ראשון את תוכן הדילמה והערכים המתנגשים בה, חלק את המשתתפים לקבוצות קטנות שהביעו דעה זהה. בקבוצות יהיה עליהם לבחור 2-3 נימוקים מרכזיים אותם יציגו במליאה.

להלן שאלות הבהרה שיסייעו בניהול הדיון במליאה:

1. מהן זכויות האדם והאזרח במקרה זה?
2. כלפי מי יש לראובן מחויבות? איזו מחויבות עדיפה במקרה זה? (כלפי תפיסת עולמו כבן למשפחת חלוצים חקלאית, לבני משפחתו ולצרכי פרנסתם, לאיכות הסביבה, למשק הישראלי ועוד.)
3. האם הפרט מחויב לוותר על רווחתו הכלכלית למען המדינה? נמקו עמדתכם.
4. מה היה קורה לו כל פרט היה נוקט פעילות כלכלית ללא התחשבות בצרכי כלל האזרחים?

דילמות נוספות תוכלו למצוא באתר האינטרנט של מינהל חברה ונוער:

<http://noar.education.gov.il>

רוב הדילמות נמצאות בתכניות: "ניהול דיוני דילמה לקידום החשיבה המוסרית" ו"טוהר הבחינות", שאותן תוכלו למצוא בקטלוג הפרסומים שבאתר מינהל חברה ונוער, תחת הכותר "מיומנויות חברתיות".

במהלך השנים, נעשה שימוש בדילמות מוסריות שונות ככלי לדיון בנושאים חברתיים-ערכיים מגוונים, וכולן נמצאות באתר.

האתר מתעדכן באופן שוטף, על כן מומלץ להיכנס למאגר ההפעלות שבו ולהקליד אחת ממילות המפתח: דילמה, דילמות, דילמה מוסרית.

להלן דוגמות במבחר הנושאים:

- [חבלה ברשת](#) – דילמה מוסרית לנוכח עבירות מוסריות באינטרנט.
- [לספר או לא לספר? זאת השאלה](#) – על אלימות בבית-הספר.
- [נשרפי אופראן – דילמה של יהודי העיר](#) – האם להתאסלם?
- [לאן?](#) – דילמה של ניצולי השואה
- [ביחד או לחוד](#) – דילמות של דמויות בציונות הדתית.
- [דילמה בניווט](#) – הכנה לצה"ל.
- [פרופיל קרבי](#) – הכנה לצה"ל.
- [נורמות במבחן](#) – הכנה לצה"ל.
- [שימור מול פיתוח](#) – איכות הסביבה, מתוך התכנית "לחיות ביפה".